

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Tak dalecy czy/i tak bliscy? Obraz Czechów w percepcji polskich nauczycieli

Author: Anna Szafrńska

Citation style: Szafrńska Anna. (2017). Tak dalecy czy/i tak bliscy? Obraz Czechów w percepcji polskich nauczycieli. "Lubelski Rocznik Pedagogiczny" (T. 35, z. 3 (2017), s. 81-92), doi 10.17951/lrp. 2017.36.3.81

Uznanie autorstwa - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

ANNA SZAFRAŃSKA
Uniwersytet Śląski w Katowicach

TAK DALECY CZY/I TAK BLISCY? OBRAZ CZECHÓW W PERCEPCJI POLSKICH NAUCZYCIELI

Abstrakt: Od momentu wejścia Polski i Republiki Czeskiej do strefy Schengen mieszkańcy tych państw mają zagwarantowaną swobodę przemieszczania się. Usytuowanie w strefie pogranicza na pewno jest korzystne ze względu na możliwość podejmowania wspólnych działań wynikających np. z umów transgranicznych, uczestniczenia w projektach przygotowanych z myślą o obywatelach obydwu krajów. Sprzyja zatem nawiązywaniu bezpośrednich kontaktów z sąsiadami. W artykule autorka stawia pytania dotyczące tego, jaka jest wiedza nauczycieli mieszkających na pograniczu na temat sąsiadów, a także jak ich opisują. Wybór nauczycieli jako grupy badanej był celowy. Mają oni bowiem możliwość kreowania wizerunku sąsiada u swoich uczniów. Mogą świadomie lub nieświadomie przekazywać stereotypowy obraz, jakim sami operują, czy wręcz przeciwnie – przedstawiać Czechów w sposób zachęcający do kontaktów z nimi. Skojarzenia, stereotypy i uprzedzenia w dużej mierze warunkują stosunek do innych narodów i rzutują na podejmowane działania. Jest to zatem szczególnie istotne w sytuacji, gdy osoby badane to grupa, która może pewne nastawienia budować u innych osób, w tym przypadku u swoich uczniów.

Słowa kluczowe: stereotypy, pogranicze, Czechy, nauczyciel

WPROWADZENIE

Możliwość poznania wynikająca np. z podróży to: „życzliwość do Innego, do Drugiego, poskramiająca zło i tworząca klimat, w którym wszystko co najlepsze i najważniejsze, staje się możliwe [...], ale jednocześnie – jak dalej pisze Ryszard Kapuściński [wtrącenie – A.Sz.] – żyjemy w zamknięci w swoich kulturach i geografiach” (Kapuściński 2000, s. 67). Mieszkańcy pogranicza polsko-czeskiego nie muszą daleko podróżować, by poznać sąsiadów. Usytuowanie w tej strefie na pewno jest korzystne ze względu na możliwości podejmowania wspólnych działań

wynikających np. z umów transgranicznych, uczestniczenia w projektach przygotowanych dla mieszkańców krajów, które dzieli/łączy granica. Daje to możliwość spotkania, poznania siebie nawzajem. Pogranicze w ujęciu terytorialnym jest to obszar, wspólna przestrzeń, na której funkcjonują dwie lub więcej grup etniczno-kulturowych. Formy współżycia ukształtowane są przez bycie obok – styczność ze sobą. To przenikanie się, mieszanie kultur sprawia, że pogranicze jest bardzo specyficznym terytorium, przestrzenią, na której w sposób naturalny mogą zostać wypracowane normy warunkujące życie blisko siebie mimo różnic. Relacje na pograniczu zależą od wielu czynników. Część z nich wiąże się z działaniami pojedynczych osób, inne wynikają z inicjatyw podejmowanych i promowanych przez różnego rodzaju instytucje, organizacje, związki i stowarzyszenia. Na pograniczu polsko-czeskim w sposób bardzo intensywny rozwija się współpraca transgraniczna. Bycie sąsiadem oznacza jednak również obciążenia występujące ze względu na łączącą narody historię. W przypadku pogranicza polsko-czeskiego jest mniej trudnych doświadczeń niż na pozostałych pograniczach – tak przynajmniej wydaje się z punktu widzenia osób mieszkających poza tym terenem. Tymczasem – jak pisze Halina Rusek – jest to trudne sąsiedztwo, na które w przeszłości rzutowały szczególnie liczne konflikty, spory terytorialne i ideologiczne, a także wzajemne napiętnowania. Autorka upatruje ich przyczyn w ostrej polsko-czeskiej rywalizacji o przywództwo w Europie Środkowej, szczególnie intensywnej w okresie międzywojennym (Rusek 2004, s. 106). Jednocześnie jednak w Polsce od kilku lat można zaobserwować zainteresowanie Czechami i swoisty ruch „czechofilów”. Dużą popularnością cieszą się publikacje Mariusza Szczygła¹, Mariusza Surosza², a także liczne blogi³ oraz strony na popularnych portalach społecznościowych⁴. Sprzyja to budowaniu pozytywnego wizerunku naszych południowych sąsiadów. Czy jednak geograficzna bliskość sprzyja faktycznemu poznaniu? Czy mieszkający na pograniczu nauczyciele mają wiedzę o sąsiadach, czy posługują się stereotypami? Stereotypy stanowią jeden z mechanizmów upraszczających, pozwalających człowiekowi poradzić sobie z opisywaniem złożonego środowiska społecznego. Koncepcja stereotypów i uprzedzeń jako kategorii poznawczych jest analizowana na gruncie różnych nauk, m.in.: filozofii, psychologii, socjologii, antropologii kultury, etnografii, filologii, lingwistyki, politologii, historii, a także pedagogiki.

¹ Gottland (pierwsze wydanie w 2006 roku), *Zrób sobie raj czy Láska nebeská*.

² *Pepiki. Dramatyczne stulecie Czechów*. Warto dodać, że tekst doczekał się tłumaczenia na język czeski i został wydany w Pradze rok po ukazaniu się w Polsce (2011). Wkrótce książka została nominowana w Republice Czeskiej do prestiżowej nagrody literackiej Bestseller 2011. Tytuł w języku czeskim brzmi *Pepíci: dramatické století Čechů polským očima*.

³ Np. *Czechofil* (<https://czechofil.com/>).

⁴ Strona *Jestem Czechofilem* na Facebooku, która 13 stycznia 2017 roku miała 6677 polubień (https://web.facebook.com/czechofile/?_rdr).

W interdyscyplinarnych podejściach teoretyczno-metodologicznych wskazuje się na dwie podstawowe i zarazem komplementarne orientacje w określaniu genezy, funkcji oraz związków stereotypów i uprzedzeń z innymi zjawiskami społecznymi, a mianowicie perspektywę psychologiczną i społeczno-kulturową. Skojarzenia, stereotypy i uprzedzenia w dużej mierze warunkują stosunek do innych narodów i rzutują na podejmowane działania. Są zatem szczególnie istotne w przypadku grup, które mogą pewne nastawienia budować u innych osób, jak np. nauczyciele u swoich uczniów.

BADANIA WŁASNE

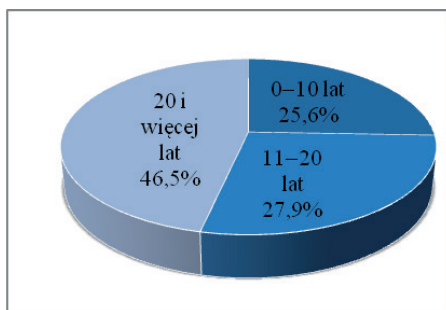
Interesowało mnie, w jaki sposób badani nauczyciele postrzegają naszych południowych sąsiadów, jaki jest obraz Republiki Czeskiej i mieszkańców Czech w percepcji respondentów. Badaniami zostali objęci nauczyciele pracujący w szkołach z polskim językiem nauczania w Republice Czeskiej oraz nauczyciele pracujący w Polsce na terenie należącym do euroregionu Śląsk Cieszyński.

W artykule prezentuję dane, które udało się zebrać dzięki pięciu pytaniom dotyczącym kontaktów z Czechami, skojarzeń oraz wiedzy na temat Czech:

1. Jak częste są kontakty nauczycieli mieszkających na pograniczu polsko-czeskim z osobami narodowości czeskiej?
2. Czy badani poszukują wiedzy na temat Czechów i Republiki Czeskiej?
3. Jak respondenci oceniają swoją wiedzę na temat wybranych (siedmiu) aspektów odnoszących się do Republiki Czeskiej?
4. Jakie są typowe skojarzenia Polaków z Czechami?
5. Jakie cechy charakteru i wyglądu uważają respondenci za typowe dla osób narodowości czeskiej?

Badania zostały przeprowadzone przy zastosowaniu metody sondażu diagnostycznego, techniki ankiety. Zebrane odpowiedzi zostały poddane analizie statystycznej: testowaniu statystycznej istotności między zmiennymi za pomocą testu χ^2 . Do zmierzenia siły związku między zmiennymi użyto współczynnika V Cramera ($0 \leq V \leq 1$).

Łącznie odpowiedzi udzieliło 176 osób, z czego 58 to nauczyciele podlegający czeskiemu ministerstwu oświaty, a 118 – nauczyciele pracujących w Polsce. Wśród badanych dominowali doświadczeni dydaktycy, o stażu pracy 20 i więcej lat (46,5% respondentów). Najwięcej było kobiet (93,9%) i mieszkańców miast (51,3%).

Wykres 1. Staż pracy osób badanych

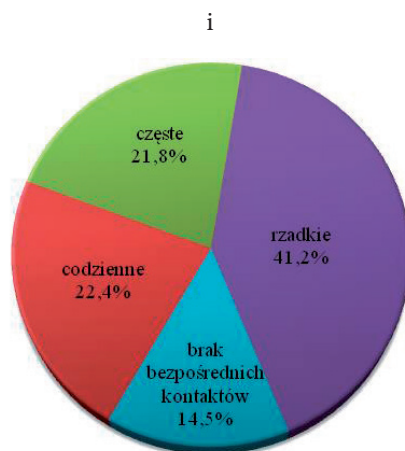
Źródło: badania własne.

WYNIKI BADAŃ. DYSKUSJA

Teren, na którym mieszkają i pracują badani, jest objętym działaniami transgranicznymi, które sprzyjają nawiązywaniu kontaktów międzyinstytucjonalnych, np. w zakresie przygotowywania wspólnych projektów przez szkoły po obu stronach granicy. Dają one możliwość zbliżenia się do siebie, wzajemnego poznania, zbudowania międzykulturowej świadomości. W wielu placówkach oświatowych projekty – zwłaszcza transgraniczne – są traktowane jako atut, który przyciągnie nowych uczniów⁵. Badane osoby mają więc wiele możliwości bezpośredniego poznania mieszkańców Czech. Jak zatem postrzegają naszych południowych sąsiadów?

Sposób budowania wizerunku sąsiada jest zależny od częstotliwości kontaktów. Mieszkanie w strefie przygranicznej sprzyja nawiązywaniu bliższych relacji z sąsiadami, korzystaniu z ich zasobów ekonomicznych czy kulturowych. Zapytałam badanych, jak często mają kontakt z osobami narodowości czeskiej. Respondenci mogli wybrać cztery odpowiedzi. Ponad 14% badanych wskazało, że nie ma żadnych kontaktów z Czechami, a najwięcej (41,2%) zadeklarowało, że kontaktuje się z nimi rzadko. Uzyskane wyniki były dla mnie zaskakujące ze względu na bliskość terytorialną i brak granic, które uniemożliwiałyby przejście na terytorium południowych sąsiadów. Częste kontakty były deklarowane przez 21,8%, a codzienne przez 22,4% badanych. Szczegółowe dane prezentuję na wykresie 2.

⁵ W trakcie grantu dla nauczycieli i uczniów szkół średnich uczestnicy wielokrotnie podkreślali, ile uwagi poświęca się w szkołach na omawianie nowych możliwości pozyskiwania środków na wspólne działania. Przykładem jest Powiatowy Zespół Szkół nr 1 w Pszczynie (<http://www.samochodowka.pszczyna.edu.pl/Projektyunijne,wiadomosci#>).

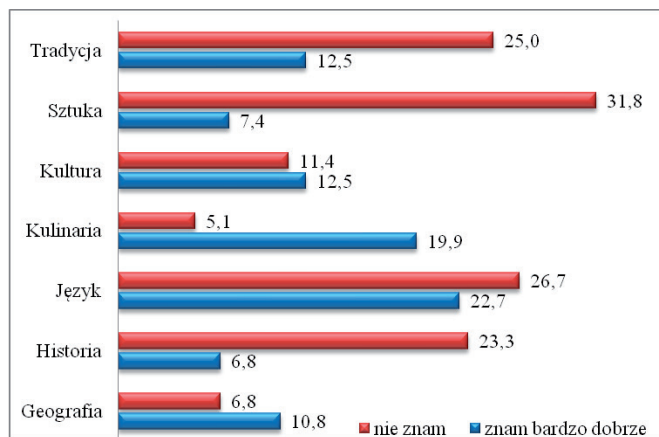
Wykres 2. Deklaracje dotyczące częstotliwości kontaktów z Czechami N = 165

Źródło: badania własne.

Uznałam, że istotnym czynnikiem wpływającym na obraz sąsiadów jest wiedza o podmiocie. Zapytałam zatem badanych, czy takowej poszukują. Niewielka grupa osób odpowiedziała twierdząco, większość – aż 74,2% badanych – przecząco. W kolejnym pytaniu poprosiłam o ocenienie swojej wiedzy w siedmiu wyróżnionych przez mnie zakresach odnoszących się do: tradycji, kultury, sztuki, kulinariów, języka, historii i geografii Czech. Ze względu na objętość artykułu ograniczę się do wskazania jedynie skrajnych wyborów.

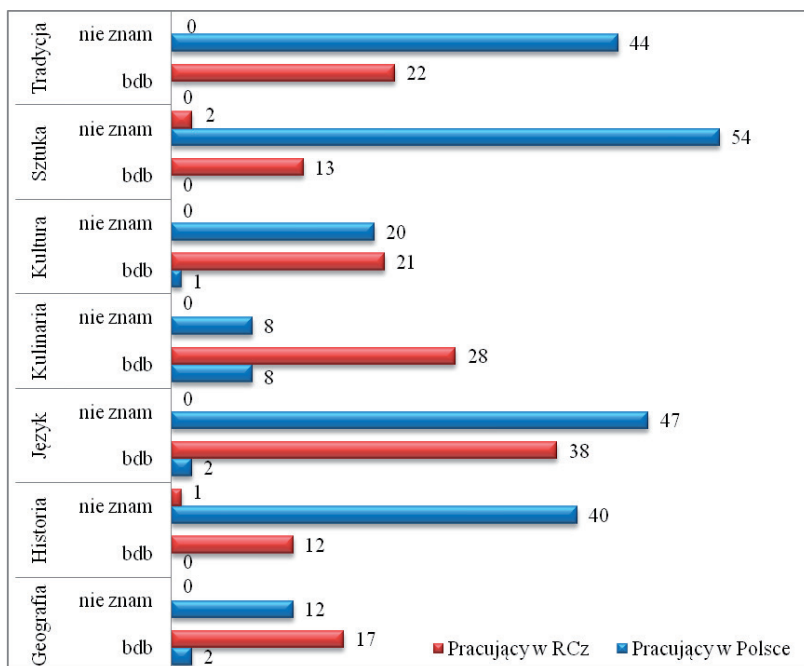
Rozpatrując uzyskane wyniki, zwróciłam uwagę, że sztuka, język i tradycja czeskie były najczęściej wskazywane jako nieznane respondentom. Najwięcej osób zadeklarowało bardzo dobrą znajomość kulinariów i języka. Jeśli chodzi o język, mniej więcej tyle samo badanych podało skrajne odpowiedzi. Niemal identyczna liczba osób zadeklarowała również bardzo dobrą znajomość kultury czeskiej i brak znajomości (por. wykres 3).

Jednak rzeczywisty obraz otrzymałam dopiero po rozpatrzeniu wyników z uwzględnieniem podziału na nauczycieli pracujących w Polsce i w Republice Czeskiej. Oczywiście było, że nauczyciele z Czech – najczęściej mieszkańcy Zaolzia pochodzący z polskich rodzin, ale wychowujący się w Republice Czeskiej – będą posiadali większą wiedzę niż nauczyciele z Polski. Zakładałam, że wśród wskazań tej grupy będą dominowały noty bardzo dobre. Okazało się jednak, że nauczyciele pracujący na Zaolziu byli ostrożni w przyznawaniu ocen i najwięcej osób zaznaczyło poziom swojej wiedzy z podanych zakresów jako dobry. Tylko w dwóch przypadkach (języka – 71,7% respondentów) oraz kulinariów (53,8%) najczęstszym wskazaniem było *znam bardzo dobrze*. Wśród przyznawanych przez nauczycieli pracujących w Polsce ocen własnej wiedzy dominowały odpowiedzi *dostatecznie*. Okazało się, że sztuka stanowi obszar, który jest wskazywany najczęściej jako nieznanym Polakom.

Wykres 3. Wiedza o Czechach deklarowana przez nauczycieli

Źródło: badania własne.

Wykres 4. Deklarowana przez nauczycieli wiedza o Czechach z uwzględnieniem miejsca pracy badanych

Źródło: badania własne.

Zależność między deklarowanym poszukiwaniem przez respondentów wiedzy na temat Czech a częstotliwością kontaktów z południowymi sąsiadami, dla której $V \text{ Cramera} = 0,34$ (szczegółowe dane prezentuję w tabeli 1), jest umiarkowana. Wiedzy poszukują te osoby, które mają częsty lub bardzo częsty kontakt z Czechami, natomiast nie poszukują jej ci, którzy mają z sąsiadami kontakt rzadki lub wcale go nie mają.

Tabela 1. Wskazania badanych na temat poszukiwania wiedzy o Czechach i Republice Czeskiej a deklarowana częstotliwość kontaktów z Czechami

Czy poszukuje Pan/i wiedzy na temat Czechów i Republiki Czeskiej?	Częstotliwość kontaktów		Ogółem
	codzienne lub częste	rzadkie lub brak	
tak	30	11	41
	73,2%	26,8%	100,0%
nie	41	79	120
	34,2%	65,8%	100,0%

N ważnych obserwacji: 161

$\chi^2 = 18,86$, $df = 1$, dla $p = 0,000 < 0,05$

$V \text{ Cramera} = 0,34$

Chciałam również sprawdzić, czy miejsce pracy (najczęściej powiązane z miejscem zamieszkania) jest istotnym czynnikiem warunkującym chęć poszukiwania dodatkowej wiedzy na temat Czech i ich mieszkańców. Stwierdziłam słabą zależność między miejscem pracy a poszukiwaniem przez respondentów wiedzy na temat Czech, dla której $V \text{ Cramera} = 0,29$ (szczegółowe dane prezentuję w tabeli 2). Częściej wiedzy poszukują ci, którzy mają z Czechami na co dzień bezpośredni kontakt, a więc nauczyciele pracujący w polskich szkołach w Republice Czeskiej.

Tabela 2. Miejsce pracy badanych a poszukiwanie wiedzy o Czechach i Republice Czeskiej

Miejsce pracy	Czy poszukuje Pan/i wiedzy na temat Czechów i Republiki Czeskiej?		Ogółem
	tak	nie	
Polska	20	94	114
	17,5%	82,5%	100,0%
Republika Czeska	22	27	49
	44,9%	55,1%	100,0%

N ważnych obserwacji: 163

$\chi^2 = 13,41$ $df=1$, dla $p = 0,000 < 0,05$

$V \text{ Cramera} = 0,29$

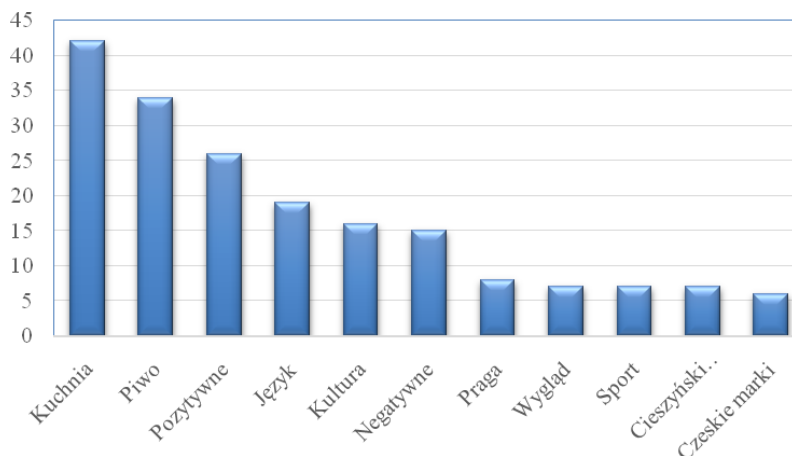
Z powyższych danych wyłania się obraz nauczycieli, którzy nie zabiegają o kontakt z Czechami i rzadko poszukują wiedzy na temat naszych południowych sąsiadów. Co ciekawe, w sytuacji oceny własnej wiedzy przypisują sobie najczęściej noty pozytywne (dobre i bardzo dobre). Jaki jest zatem prezentowany przez badanych nauczycieli obraz Czech i Czechów?

Prosiłam respondentów, by podali, jakie są ich skojarzenia z Czechami. Nie mam żadnych skojarzeń – napisało 15 osób. Pozostali badani podawali minimum jedno. Ze względu na bardzo dużą rozpiętość odpowiedzi połączyłam je w 12 kategorii.

Okazało się, że dominują proste skojarzenia. Najwięcej badanych (42) łączy Czechy z kuchnią (tu padały odpowiedzi: *knedliki*, *zestaw knedlo-vepřo-zelo*) i czeskim piwem (34 wskazania). Odpowiedź *pozytywne* z dookreśleniem, co się pod tym kryje, podało 26 nauczycieli (uzupełnienia typu: „pogodny, uporządkowany naród, życzliwi ludzie”). Również język, jakim posługują się nasi sąsiedzi, często wywołuje skojarzenia (19 wskazań). Nauczyciele opisywali go jako zabawny, śmieszny. Jedna z odpowiedzi brzmiała: „Polacy śmieją się z czeskiego języka.” Dla 16 osób najbardziej charakterystyczne są elementy związane z czeską kulturą. Badani odwoływali się do czeskich filmów, ale również książek, bajek czy folkloru.

Większość skojarzeń miała charakter pozytywny, jednak w 15 wypowiedziach były one negatywne. Te drugie odnosiły się do dwóch kwestii. Jedni respondenci pisali o tym, że Czesi są jednolici, brakuje im własnego zdania zwłaszcza w sprawach związanych z polityką („brak własnego zdania, poddawanie się bez walki”; „konformiści, nadużywają środków odurzających, są śmieszni, mają śmieszny język”). Inni podkreślali, że nasi południowi sąsiedzi są złymi kierowcami. Były również skojarzenia dotyczące konformizmu Czechów, ale podawane bez negatywnego wydźwięku: „naród, który robi wszystko, aby przetrwać – zawsze się poddają”.

Praga została wymieniona przez osiem osób. Po siedmiu respondentów kojarzy Czechy ze sportem – przede wszystkim hokejem i piłką nożną – oraz z charakterystycznym wyglądem. Tyle samo razy została wpisana odpowiedź „cieszyński targ” (wskazywano też na jeden z dostępnych tam towarów – wiklinę). Czeskie marki – takie jak obuwnicza Bata czy samochodowa Škoda – zostały wpisane przez sześć osób. Co ciekawe, nie zostały wskazane żadne produkty spożywcze, które są często kupowane przez Polaków w sklepach po czeskiej stronie (czeskie słodkie, jak np. czekolada Studentská, lentilki czy kofola – czeski napój, odpowiednik coca-coli). Szczegółowe dane prezentuję na wykresie 4.

Wykres 4. Skojarzenia badanych nauczycieli z Czechami i mieszkańcami Republiki Czeskiej

Źródło: badania własne.

W kolejnym pytaniu badani zostali poproszeni o wskazanie cech charakteru/wyglądu, które uważają za typowe dla osób narodowości czeskiej. Duża grupa (56 osób) nie udzieliła odpowiedzi, a część spośród badanych podała więcej niż jedną, dlatego dane nie sumują się do 100%. Łącznie pojawiło się ponad 50 typów wskazań, które połączyłam w siedem kategorii. Kilka osób udzieliło odpowiedzi, której nie można była zakwalifikować do żadnej grupy ze względu na ogólnikowość użytych sformułowań. Z kolei 10 osób wpisało *nie wiem* – nie potrafiło podać jakiegokolwiek cechy charakteru/wyglądu typowej dla naszych południowych sąsiadów.

Okazało się, że Czesi najczęściej (34 wskazania) postrzegani są jako osoby o pozytywnym podejściu do świata i ludzi. Nauczyciele opisywali ich jako optymistycznych, pogodnych, zachowujących się kulturalnie (uprzejmie), otwartych na Innych. Nieco mniej badanych (30 osób) podało odpowiedzi związane z charakterystycznym wyglądem. Jeśli chodzi o podejście Czechów do życia i spraw codziennych (19 wskazań), badani określali ich jako osoby liczące się z pieniędzmi – oszczędne i rozważnie wydające fundusze. Wskazywane były również skromność i pracowitość naszych sąsiadów. Inni nauczyciele zwracali uwagę na racjonalność (twarde stąpanie po ziemi), nastawienie na wygodę i konsumpcyjny sposób życia. Niektórym Czechów kojarzyli z pewną „ostrożnością narodową” („nie wtrącają się w życie innych krajów, nie narażają innym”) i „ostrożnością w podejmowaniu wszelkich decyzji”.

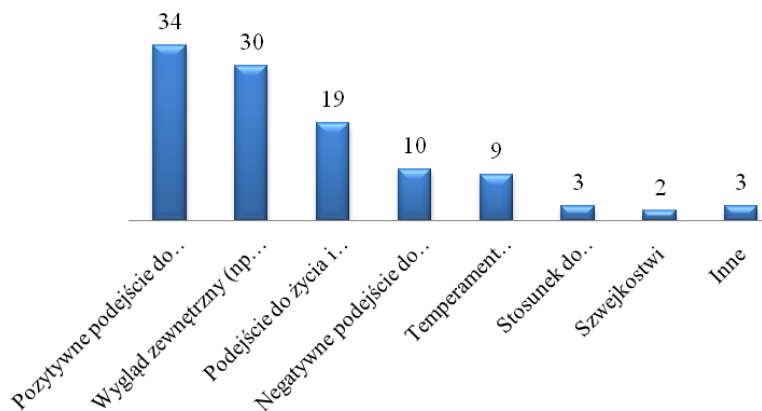
Negatywne nastawienie do życia zostało wskazane przez 10 respondentów. Osoby badane podkreślały przede wszystkim pesymizm Czechów. Byli też respondenci, którzy wymieniali jednocześnie kilka cech o różnym ładunku emocjonalnym,

np. „Czech – oszczędny, zawistny, ateista”. Poza tym w krytycznych określeniach występowały *zazdrość, zawiść i fałsz*.

Dla dziewięciu osób najbardziej charakterystyczne okazały się określone cechy temperamentu. Tu w sposób bardzo wyraźny widać, jak jednostkowe doświadczenia wpływają na obraz całej zbiorowości. Czesi byli opisywani jako flegmatycy, introwertycy, niezwykle podatni na wpływy innych osób i bardzo opanowani („są spokojni i mało konfliktowi”).

W skrajny sposób postrzegany był również stosunek do patriotyzmu i odwagi cywilnej. Wprawdzie wypowiedzi dotyczących tej sfery udzieliło łącznie troje badanych, ale dwoje z nich stwierdziło, że Czesi są narodem bardzo odważnym i patriotycznym, a jedna osoba temu zaprzeczyła – podkreśliła, że brakuje im odwagi. Pojawiło się również ironiczne określenie „waleczny jak Czech”.

W dwóch kwestionariuszach pojawiła się odpowiedź *Szwejkostwi* – określenie mieszczące w sobie zarówno specyficzny stosunek do życia codziennego, świata, innych ludzi, jak i charakterystyczny temperament oraz poczucie humoru. Ze względu na złożoność takiej postawy nie zakwalifikowałam odpowiedzi do żadnej z wyróżnionych kategorii. Szczegółowe dane w ujęciu liczbowym prezentuję na wykresie 5.

Wykres 5. Wskazywane przez badanych cechy charakteru/wyglądu, który ich zdaniem są typowe dla osób narodowości czeskiej

Źródło: badania własne.

Warto zwrócić uwagę na wypowiedzi, z których wyłania się „typowy”, zdaniem badanych, południowy sąsiad. Czech ma „jasne, długie włosy związane w kucyk, podkoszulek, (jest) zadowolony, pijący piwo”. Do opisu wyglądu dodawane były również uzupełnienia związane ze stylem życia: „faceci – długie włosy, dbają o zdrowie fizyczne, uprawiają sport”. Rozwinięte to zostało w innej wypowiedzi,

w której nauczycielka tak przedstawiła cechy charakteru/wyglądu typowe dla osób narodowości czeskiej: „blond i ciemny blond włosów, mężczyźni z kitką z tyłu głowy, często kręcone lub krótkie włosy, a tył dłuższy. Nie przykładają większej uwagi do ubioru, i nie zwracają uwagi na ubiór innych. Bardzo interesują się sportem i sami go uprawiają. Częściej niż Polacy chodzą na sportowo [...]”.

Kobieta rzadko była przedmiotem opisu. Z nielicznych wypowiedzi wyłania się następujący obraz Czeszek: „atrakcyjne kobiety w dresie ☺”, „blondynki, bez cech szczególnych”, „długowłose blondynki, skąpo ubrane, dekolt dość głęboki”. W kilku wypowiedziach podkreślony został przesadny makijaż i zamięłowanie do świecidełek, a jedna z osób badanych była szczególnie krytyczna: „kobiety lubią świecidełka (cekiny), ubierają się bez gustu – dopasowane legginsy w panterkę”.

Stereotypy społeczne, czyli uproszczone kryteria klasyfikowania, zazwyczaj nie dotyczą ludzi nam znanych, lecz obcych. Istotną rolę odgrywają tu właściwości łatwo obserwowalne, jak np. cechy fizyczne, pochodzenie społeczne, wyznawana religia (Kamińska-Feldman 2002, s. 186–187). Czy zatem oznacza to, że dla badanych nauczycieli Czechy i Czesi są jednak obcy, dalecy, nieznani?

PODSUMOWANIE

W tytule celowo zostały zawarte dwa pytania – tak dalecy czy tak bliscy? tak dalecy i tak bliscy? – co wynika to z doświadczeń autorki tekstu dotyczących współpracy na pograniczu polsko-czeskim. Bliskość geograficzna nie zawsze sprzyja chętnemu angażowaniu się we wspólne działania i nie zawsze prowadzi do poznania sąsiada. Bardzo często teoretycznie sobie bliscy mieszkańcy posługują się stereotypami. Podstawami stereotypizacji mogą być: wygląd zewnętrzny, płeć, wyznanie, wykonywany zawód, miejsce zamieszkania i pochodzenia, narodowość.

W przypadku powstawania stereotypów rzecz nie w tym, że spostrzega się ludzi należących do pewnej grupy jako nosicieli podobnych symboli, wartości, cech i zachowań, ale w tym, że nie spostrzega się większych różnic między nimi. Po drugie, funkcja stereotypu polega na tym, że służy odróżnieniu SWOICH od OBCYCH. Tak więc nie dość, że ludzie należący do danej kategorii spostrzegają się wszyscy jako tacy sami, to w dodatku spostrzegani są jako Inni niż My (Weigl 1994, s. 86).

Przytoczone opisy wyników badań własnych potwierdzają przywołaną tezę. To, co może zaskakiwać w kontekście badań, to łatwość „portretowania” Czechów ze względu na proste cechy, takie jak wygląd czy ubiór, i w bardzo wielu przypadkach ograniczanie się tylko do tego „powierzchniowego” obrazu.

LITERATURA

- Kamińska-Feldman M., 2002, *Związki poznawczej indywiduacji z efektem asymetrii w spostrzeganiu dystansów Ja–Inni jako miara stereotypów społecznych*. W: M. Lewicka (red.), *Jednostka i społeczeństwo*. Gdańsk, GWP.
- Kapuściński R., 2000, *Lapidarium IV*. Warszawa, Wydawnictwo Czytelnik.
- Ogrodzka-Mazur E., 2004, *Stereotypy i uprzedzenia etniczne u dzieci w wieku wczesnoszkolnym – próba modyfikacji na przykładzie uczniów ze Śląska Cieszyńskiego*. W: A. Paszko (red.), *Edukacja międzykulturowa w Polsce na przełomie XX i XXI wieku*. Kraków, Wojewódzka Biblioteka Publiczna.
- Rusek H., 2004, *Wyszehradzkie sąsiedztwa: przypadek polsko-czeski*. W: R. Zenderowski (red.), *Europa Środkowa: wspólnota czy zbiorowość?* Wrocław–Warszawa–Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Stephan W.G., Stephan C.W., 2007, *Wywieranie wpływu przez grupy. Psychologia relacji*. Gdańsk, GWP.
- Weigl B., 1994, *Uprzedzenia i stereotypy u dzieci. Diagnoza i modyfikacja*. W: D. Doliński (red.), *Orientacje defensywne. Emocje–przekonania–zachowania*. Opole, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich.

SO DISTANT OR/AND SO CLOSE? THE IMAGE OF CZECHS
IN THE PERCEPTION OF POLISH TEACHERS

Abstract: Since joining the Schengen Area by Poland and the Czech Republic, their inhabitants have had the right to free moving. Undoubtedly, the location in the borderland is beneficial, due to the possibilities of implementing joint undertakings, which result e.g. from transfrontier agreements and the participation in some projects addressed to the residents of the countries divided/joint by the border. Borderland residence is favourable for establishing direct contacts with neighbours. In the presented study, some questions are raised concerning the knowledge the teachers living in the borderland have about their neighbours and the way in which the neighbours are described by them. The choice of teachers as the examined sample was purposeful, as they have the possibility to shape the neighbours' image of their learners. Either in a conscious way or not, they can pass down the stereotypical image which they have, or the opposite – present the knowledge and image which will encourage learners to contacts with Czechs. Associations, stereotypes and prejudices largely determine the attitude to other nations and the way of undertaking actions. This is particularly important in the situation when the respondents can shape similar attitudes of other people – in this case, their learners.

Keywords: stereotypes, borderland, Czech Republic, teachers